

جایگاه و نقش زن در تربیت مهدوی

عصمت ترک

چکیده

برپایی حکومت جهانی مهدوی در دوران انتظار، نیاز به مقدماتی دارد از جمله؛ آمادگی جامعه، خانواده و... که خانواده پایه های جامعه هست که متشکل از زن، مرد و فرزند هست. در خانواده بانوان در جایگاه همسر و مادر می توانند نقش مهمی در آماده سازی حکومت مهدوی داشته باشند؛ لذا این ضرورت حاصل می شود تا به بررسی جایگاه بانوان در تربیت مهدوی بپردازیم. لذا پژوهشگر با مراجعه به منابع مکتوب کتابخانه ای و با روش توصیفی به بیان این موضوع یعنی نقش زن در تربیت مهدوی می پردازد. اگر بانوان بخواهند اولین کانون فرهنگ پذیری، یعنی خانواده را برای یاری امام زمانشان آماده کنند، ناگزیر باید به مواردی مثل دینداری، حسن خلق، علم و دانش، آداب تعلیم فرزند، آداب همسرداری و مسائل فرهنگی در اجتماع توجه ویژه داشته باشند.

کلیدواژه: تربیت، خانواده، همسر، فرزند، مهدویت.

۱- مقدمه

نوید یک حکومت جهانی و برپایی آن حکومت متعالی توسط امام عصر علیه السلام مستلزم تربیت جامعه مهدوی است پس هر انسانی در برابر امام عصر خویش و برپایی این حکومت بر پایه عدل مسئول است و برای تحقق این حکومت مهدوی وظایفی بر عهده دارد زنان علاوه بر نقش عمومی که همه انسانها بر عهده دارند می توانند در مواردی خاص ایفای نقش نموده و یک جامعه را برای تربیت مهدوی و ظهور فراهم آورند این مسئله اهمیت نقش زنان را در زمینه سازی این امر مهم روشن می نماید برای رسیدن به این مهم آگاهی از جایگاه در ابعاد و حیطه فعالیت‌های مختلفش لازم و ضروری است تا بتوان در پرتو آن به چگونگی تأثیرگذاری زن در ابعاد گوناگون پرداخت از آنجا که کلید یک جامعه مهدوی در دست زنان است عدم آگاهی آنان از نقش‌های خاصشان در عرصه های خانواده و جامعه و اجتماع باعث بی تحرکی در نسل میشود پس زنان با خودسازی و تربیت نسل منتظر و همچنین فعالیت‌های فرهنگی و غیره نقش بسزایی در تحقق جامعه مهدوی دارند این سوال مطرح میشود که زنان چطور می توانند نقش‌های متعدد خود را در زمینه فردی ، خانوادگی و اجتماعی به سمت درست سوق دهند تا نقشی درست و تأثیرگذار در تربیت مهدوی داشته باشند لذا پژوهشگر با مراجعه به منابع کتابخانه ایی و با روش توصیفی به بیان این موضوع می پردازد.

۲- مفهوم شناسی

۱-۲- مهدویت

موضوع مهدویت از دیر باز در گستره فرهنگ اسلام مطرح بوده است . موضوع موعود یا مصلح کل نظریه و اندیشه ای نیست که در طول زمان در اذهان پدید آمده و برای تسکین دردها و ایده ای برای دلداری مظلومان باشد بلکه هویت شیعه است که با توجه به آیات و روایات میتوان به ضرورت آن پی برد . " مهدویت " فکر و اندیشه ای است که آثار اجتماعی فراوانی دارد مهمترین آنها از بین بردن یأس و نا امیدی از پیکره اجتماع است مهدویت ؛ یعنی امیدواری به آینده ای روشن و پیامی رهایی بخش به بشر سرخورده و ستم دیده و اینکه روزی یک مرد الهی خواهد آمد و آنچه مردم بدان امید دارند تحقق خواهد بخشید . بنابراین به وجود مقدس مهدی موعود علیه اسلام و مهدویت ، امید را در دلها زنده می کند انسانی که معتقد به این اصل است نا مید نمی شود چون می داند یک پایان روشن حتمی وجود دارد سعی می کند که خودش را به آن برساند و از حرکت نمی ایستد بلکه سعی در تحقق بخشیدن آن دارد و از این رو در برابر سختی ها و ناملایمات تن به شکست نمی دهد این بزرگترین ره آورد اجتماعی برای بشر در پرتو اعتقاد به مهدویت است (حائری پور و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۱۴-۱۷).

پس در فرهنگ مهدوی ارزش ها عقاب و ثواب اخروی را دنبال می آورند و مهر تاییدی بر تمامی ارزش های والای الهی ، انسانی و اسلامی است و پایبند به آنهاست . ارزشهایی هم چون ؛ برابری ، آزادی و عدالت ، کرامت انسانی ، فساد ستیزی ، احترام به حقوق دیگران و، اما مهمترین ارزش هایی که مشخصا در این فرهنگ به عنوان ارزش های خاص آن مورد توجه قرار میگیرد نارضایتی از وضع موجود و امید به وضع مطلوب و انتظار و معرفت امام عصر علیه السلام است (متقی زاده، ۱۳۹۰، ص ۷۰-۷۱).

از زیر بنا ترین ارزشهای فرهنگ مهدوی ارزش انتظار است انتظار فرج یعنی مهیا ساختن روح و جسم خود برای روزی که با طلوع پیشوای غائب جهان ، گشایش در کلیه امور زندگی بشریت پدید می آید (همان ، ص ۷۲).

و چنین انتظاری ، به خودی خود ، دارای ارزشی ذاتی است هم چنان که در روایات نیز آمده است : " کسی که بمیرد و منتظر این امر باشد مانند کسی است که در خیمه حضرت قائم علیه السلام باشد ". (قمی، حاج شیخ عباس ؛ ۱۳۸۵، ص ۱۳۲۷)

۲-۲- حقیقت انتظار و جایگاه آن

برای انتظار معانی گوناگونی گفته اند ولی با دقت و تامل در این کلمه به حقیقت معنی آن پی برد . انتظار در لغت به معنای چشم به راه بودن است و چیزی را چشم داشتن است . (عمید ، ۱۳۸۹ ، ص ۲۳۸) انتظار به حالت کسی گفته میشود که از وضع موجود ناراحت است و برای ایجاد وضع بهتر تلاش می کند (نظری منفرد ، ۱۳۸۹ ، ص ۳۲۳) . از نظر اصطلاحی انتظار در مباحث مهدویت به معنای تلاش و کوشش معنادار علمی و عملی برای ایجاد پیوند ولایی و معنوی با امام زمان (عج) در زمینه فردی ، خانوادگی و اجتماعی است . جدیت و تلاش همه جانبه برای زمینه سازی فرج و امیدواری به آینده ای نوید بخش و سعادت آفرین در وجود فرد ، خانواده و جامعه است (آقا تهرانی ، ۱۳۸۹ ، ص ۲۰۴) . این چشم به راهی به تناسب بستر و زمینه آن ارزش پیدا می کند و آثار و پیامدهایی دارد و انتظار تنها یک حالت روحی و درونی نیست بلکه از درون به بیرون سرایت می کند و حرکت و اقدام را می آفریند به همین دلیل است که در روایات ، انتظار به عنوان یک عمل و بلکه بهترین اعمال معرفی شده است . انتظار به منتظر شکل می دهد و به کارها و تلاشهای او جهت خاصی می بخشد . انتظار امری فطری است و برای همگان در هر قوم و آیینی که باشند وجود دارد اما انتظارهای معمولی که در جریان زندگی افراد و حتی جامعه ها وجود دارد هر اندازه بزرگ و با اهمیت باشد در مقایسه با انتظار موعود جهانی ، کوچک و بی مقدار است زیرا که انتظار ظهور او ویژگی های خاص خود را دارد . انتظار مهدی علیه السلام انتظاری است که از ابتدای عالم آغاز شده است یعنی از زمانهای بسیار دور ،

انبیاء و اولیاء نوید ظهور او را داده اند و در زمانهای نزدیک نر ، همه امامان ما ، آرزوی روزگار دولت او را داشته اند . (نگین آفرین ، ۱۳۹۰ ، ص ۱۰۲-۱۰۴) .

در مذهب تشیع انتظار عبارت است از ایمان استوار بر امامت و ولایت حضرت ولی عصر (عج) ، امید به ظهور مبارک آن حجت الهی و آغاز حکومت صالحان . انتظار فرج در اسلام نوعی آمادگی برای پاک شدن ، پاک زیستن و برای شرکت در نهضت عظیم که آغاز آن ظهور حضرت علیه السلام و پایان آن شکست تاریکی ها و نتیجه آن برپایی حکومت عدل الهی است (تونه ای ، ۱۳۸۴ ، ص ۱۲۷) .

۲-۳- ابعاد انتظار

انسان از زوایای مختلف دارای ابعاد گوناگون است از سویی از بعد نظری و عملی برخوردار است و از سوی دیگر دارای بعد فردی و اجتماعی است و از زاویه ای دیگر و در کنار بعد جسمی ، بعد روحی و روانی دارد بدون تردید در همه ابعاد یاد شده نیاز به چارچوب مشخصی است تا در قالب آن راه صحیح زندگی باز شود و مسیرهای انحرافی به روی آدمی بسته گردد. و آن راه درست همان مسیر انتظار است . انتظار موعود جهانی در همه ابعاد زندگی منتظر تأثیر می گذارد . در بعد فکری و نظری که زیر بنای اعمال و رفتار انسان است ، باورهای اساسی حیات آدمی را در حصار خود حفظ می کند . به بیان دیگر انتظار صحیح می طلبد که منتظر ، بنیان های اعتقادی و فکری خود را تقویت کند تا در دام مکتب های انحرافی گرفتار نشود و یا به خاطر طولانی شدن دوره غیبت امام عصر (عج) به چاه یأس و ناامیدی سقوط نکند . (نگین آفرینش ، ۱۳۹۰ ، ص ۱۰۵) .

در این میان نقش زنان که جمعیت انبوهی از مردم را تشکیل می دهند نقش مهمی است ؛ زیرا قلمرو و نفوذ زنان در جامعه و ابعاد مختلف آن گستره وسیعی دارد ؛ یعنی علاوه بر جامعه در خانواده و مدرسه برای تربیت نسل منتظر و پرورش یاران خاص حضرت علیه السلام نقش بی نظیر و بی بدیلی را بر عهده دارند . زنان منتظر به دلیل جایگاه مهم خانوادگی و اجتماعی در صورت انجام صحیح مسئولیت خود منتظران را به سوی جامعه ایده آل مهدوی می برند . (ماسلایه و دیگران ، ۱۳۹۸ ، ص ۵۹)

۲-۴- وظایف منتظران

در روایات و بیانات پیشوایان دین وظایف فراوانی برای منتظران ظهور بیان گردیده است که در اینجا مهمترین آنها را بیان می کنیم .

- شناخت امام علیه السلام

- الگوپذیری

- یاد امام علیه السلام

- وحدت و همدلی (حائری پور و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۷۲)

پس اظهار ارادت به حضرت مهدی (عج) از یک سو نیازمند شناخت آن وجود مقدس و از سوی دیگر مستلزم شناخت خویشتن خویش و مسئولیت ها و وظایفی است که در مقابل آن حضرت بر عهده انسان هاست. در این راه تنها شناخت و آگاهی کافی نیست بلکه اقدام عملی نیز لازم است در دوران غیبت امام مهدی (عج) باورمندان مهدویت رسالت و مسئولیت زیادی دارند. منتظران واقعی و راستین برای رسیدن به جامعه ایده آل مهدوی از پای نمی نشینند و با تلاش و کوشش و راهکارهای تبلیغی زمینه شوق و علاقه مردم را برای درک ظهور و آمدن حضرت مهدی (عج) بیشتر می کنند. منتظران واقعی با اجرای دو مسئولیت در جامعه زمینه تحقق ظهور را آسان میکنند: نخستین مسئولیت که شاید مهمترین نیز باشد خودسازی است؛ یعنی منتظر واقعی قبل از آنکه به فکر دیگران باشد باید با احیا شاخصه های مهدی پسند و مزین شدن به ویژگی های نیک و اخلاق اسلامی خود را از یاران واقعی امام مهدی (عج) قرار دهند. دومین مسئولیت بعد از خودسازی دگرسازی است. یعنی منتظر واقعی با تبلیغ و گسترش فرهنگ ناب مهدوی در میان منتظران عشق و علاقه آنها را نسبت به امام مهدی (عج) و ظهور او بر می انگیزاند و مردم را نسبت به آمدن حضرت و تشکیل حکومت جهانی تشنه و مشتاق می کند. (ماسلایه، ۱۳۹۸، ص ۵۹)

ما در این پژوهش قصد داریم تا به نقش زن در تربیت مهدوی بپردازیم.

۳- نقش زن در تربیت مهدوی

اگر انتقال فرهنگ از مجرای صحیح آن صورت نگیرد انتقالی ناقص است و دوام و پایدانی ندارد. بی شک ویژگی های شخصیتی زنان مانند ارتباط مناسب، وجود احساسات و عواطف، صبر و با سپردن مسئولیت فرزندآوری و تربیت نسل از سوی خداوند متعال به آنها بی ارتباط نیست. بنابراین، نقش زنان در جامعه مهدوی از نظر جایگاه فردی، نقش خانوادگی و تأثیر آنها بر اجتماع در پیش و پس از ظهور قابل بررسی است. برخی از زنان چنان شایستگی و منزلتی می یابند که جزء اصحاب و کارگزاران ویژه حضرت مهدی (عج) می شوند به گونه ای که ۵۰ نفر از ۳۱۳ یاران حضرت مهدی (عج) زن هستند. نعمانی از امام باقر علیه السلام نقل کرده که فرمود: "به خدا سوگند سبب و اندی خواهند

عبادات تمرینی توصیه شده است تا کودکان با آداب و شرایع و اخلاق و تعهدپذیری آشنا شوند و در مرحله تکلیف دچار مشکل نباشند .

امام صادق علیه اسلام فرمود : ما فرزندانمان را در پنج سالگی به نماز و می داریم اما شما در هفت سالگی آنها را امر به نماز کنید ؛ و نیز فرمود : پیش از آنکه منحرفان به سراغ فرزندان شما بیایند حدیث ما را برای آنان بازگوید . (همان ، ص ، ۱۶۴ تا ۱۶۷) .

مراحل تربیت : نوجوانی و تربیت

نوجوانی مرحله ای از رشد و بلوغ است که با تحولاتی در جسم و روان همراه است در این مرحله ، غرایز و احساسات رو به اوج گیری اند ، قوا و استعداد ها به جنب و جوش می آیند و عقل در آستانه رشد نسبی است . تضاد میان هیجانهای عاطفی و غرایز ، خواسته ها و تجملات و شخصیت از یک سو و گرایشهای عقلی و علمی و انتظارات و مسئولیتهای اجتماعی از سوی دیگر ، مرحله جدیدی را پیش روی نوجوان می گشاید . روح استقلال طلبی ، تصمیم گیری و کاوشگری از ویژگیهای این مرحله است که آن را " خودمدیری " نامیده اند . نوجوان می خواهد روی پای خود بایستد ، از حالت کودکانه و دنباله روی به در آید ، به تقلید بسنده نکند و برای سواهایی که در ذهن دارد ، پاسخی قانع کننده بیابد . همچنین خطر هیجانهای غریزی و سقوط اخلاقی و تصمیم گیریهای حاد و تأثیرپذیری و خطر انحراف ، از ویژگیهایی است که با بلوغ رخ می نماید ؛ بنابراین می توان تربیت این دوره را یکی از دشوارترین و در عین حال ظریفترین مراحل تربیت به شمار آورد . پرورش عقل و ادراک ، نظارت بر اخلاق و رفتار ، کنترل و هدایت غرایز و پاسخگویی مناسب به احساسات و خواسته های روانی و بدنی نوجوان ، مهارتهای خاصی را می طلبد . چیزی که بر مشکل تربیتی نوجوان می افزاید آسیبهای اخلاقی است که از فضای فرهنگی و اجتماعی دامنگیر نسل نو شده است . (همان ، ص ، ۱۶۷-۱۶۸) .

مراحل تربیت : جوان و تربیت پذیری

یکی از ویژگیهای دوره جوانی برخورد منطقی با قضایاست . در این مرحله ، ضمن آنکه قوا و غرایز از شور و هیجان برخوردارند ، جوان با قضایا منطقی تر برخورد می کند ، به مرشد و مربی بیشتر احساس نیاز می کند و می کوشد شخصیت علمی و فکری خود را بالا ببرد و برای خود الگویی بیابد . از این رو ، در برنامه های تربیتی اسلام ، به جوانان عنایت بسیار شده و استفاده صحیح از زمینه های فطری ، ایمانی ، عقلی و عاطفی آنان ، مورد توجه قرار گرفته است . حضرت علی علیه السلام در نامه تربیتی خود به فرزندش امام حسن علیه اسلام می نویسد : دل جوان همچون زمین ناکشته است ، هر چه در آن افکنند بپذیرد . پس به ادب آموختن

پرداختم پیش از آنکه دلت سخت شود و خردت ، هوایی دیگر گیرد تا با رأی قاطع روی به کاری آری و از آنچه خداوندان تجربت در پی آن بودند و بهره برداری . (نهج البلاغه ؛ نامه ۳۱)

پیامبر اکرم (ص) مسئولیتهای ارشادی ، آموزشی و اجرایی را به جوانان می داد و از نیرو های مومن و پرتلاش در جهت ترویج و توسعه اسلام و اداره جامعه اسلامی یاری می جست (همان ، ص ۱۶۹ - ۱۷۰) .

از مسئولیت های زنان در جامعه اسلامی ایجاد انگیزه و امید در جوان منتظر است که زمینه تلاش و ایثارگری را در او به وجود می آورد و زمینه خودسازی و رشد معنوی جوانان را فراهم می کند . منتظر زنان که نیمی از جامعه هستند باید در مسیر تربیت زمینه سازان ظهور تلاش کنند . تمام قیام ها و نهضت ها به دلیل ایجاد حرکت بنیادین و نو در سطح جامعه نیاز به نیروی فعال ، کارآمد و پر انرژی دارند و بدون نیروی انسانی به ویژه نیروی جوان که نیرویی متراکم و قوی است حرکت و سیر نهضت کند می شود ، پس در میان عوامل حرکت آفرین نیروی جوان در مرتبه اول است ، زیرا در حرکت روبنایی جوان قدرت بدنی و صلابت جسمی است که از عهده کارهای سخت و مهم بر می آید و در حرکت زیر بنایی جوان روح لطیف و صیقل داده شده ای دارد که مانند آینه بدون زنگار است ، پس حق را بی درنگ می پذیرد ، تبعیت و فرمانرداری او از رهبر و مولای خود بیشتر است و این شاخصه رمز موفقیت هر قیام و نهضتی است . هیچ انقلاب و نهضتی بدون یاران و همراهان و مقدمه و زمینه سازی پیروز نمی شود . سستی و استواری هریک از این دو با یکدیگر ارتباط دارد ؛ یعنی هر چه حجم بنای انقلاب و یاران خاص کمتر باشند پایه های آن استحکام کمتری دارد و به هر چه بنا بلندتر و گسترده تر باشد به ستون های محکم تری نیاز دارد . یارانی خاص ، استوار و شجاع که بیشتر جوانان هستند ؛ پرورش این یاران خاص بر عهده بانوانی با ایمان است . انقلاب جهانی امام مهدی (عج) نیز از این قانون جدا نیست . یکی از موارد زمینه سازی برای این نهضت عظیم تربیت نسل منتظر است و مهمترین وظیفه بر دوش زنان با ایمان است ؛ زنانی که تنها به آماده شدن خود برای استقبال از امام علیه السلام راضی نمی شوند بلکه خود را موظف می دانند که این آمادگی را در دیگران نیز ایجاد کنند و به تربیت منتظران واقعی بپردازند و در این مسیر حساس و بزرگ نسبت به این وظیفه عظیم احساس تکلیف کنند (ماسلایه ، و دیگران ، ۱۳۹۸ ، ص ۵۷-۷۰) .

۳-۲-۲- آداب همسررداری

ارزش زن به عنوان هویت دینی ، با روشن شدن گوشه ای از اسرار ازدواج از زبان صاحب وحی روشن می گردد

زن ، نه تنها بازیچه مرد ، وابسته و ابزار نیست ، بلکه چون بنیان مرصوصی است که مرد را از پرتگاه دوزخ می رهند و از انحراف نجات می دهد و با هم از خطر تیرگی آسوده می شوند و هماهنگ هم ، راه فلاح و صلاح و نجات را می پیمایند و از طلاح و تباه و تبار می رهند . (جوادی آملی ، ۱۴۰۱ ، ص ۳۱۸) .

زنان منتظر مهدوی در آیین همسر داری با تربیت همسرانی مؤمن و صالح نقش مهمی در تربیت نسل آینده و آماده سازی جامعه برای ظهور امام زمان (عج) ایفا می کند . تربیت همسرانی مؤمن و صالح به شرح ذیل است :

۱- تقویت ارتباطات خانوادگی

زنان منتظر باید در تلاش باشند تا با همسران خود ارتباطی گرم و صمیمانه داشته باشند و لا محبت و احترام به یکدیگر احترام بگذارند .

۲- تلاش برای تربیت همسر

زنان باید با صبر و حوصله تلاش کنند تا همسران خود را به سمت اخلاق نیکو و ارزش های اسلامی هدایت کنند .

۳- تأکید بر رعایت حقوق زن و مرد

در خانواده باید حقوق زن و مرد بر اساس آموزه های اسلامی رعایت شود و از هرگونه ظلم و ستم اجتناب شود

۳-۳- اجتماع

جامعه انسانی ، نیازمند علل و عواملی است تا گرایش و صفای ضمیر میان افراد آن تامین شود و صرف قوانین و مقررات سیاسی ، نظامی ، اقتصادی ، و کافی نیست . از سویی ، جامعه بزرگ بشری ، محصول جوامع کوچک خانوادگی است ؛ یعنی اعضای خانواده های متعدد ، سازنده مجتمع رسمی اند ؛ پس مادامی که سبب رأفت و گرایش میان اعضای خانواده پدید نیاید ، هنگام شکل مجتمع رسمی نیز هرگز بین آحاد آن ، صفای ضمیر و روح تعاون و پیوند دوستی برقرار نخواهد شد . مهم ترین عاملی که میان افراد خانواده رأفت ، گذشت و ایثار را زنده میکند ، تجلی روح مادر در خانواده است ؛ زیرا پدر به استناد _ (الرجال قوامون علی النساء) (سوره نساء ، آیه ۳۴) عهده دار کارهای اداری و اجرایی خانواده است و اساس خانواده که بر مهر و وفا و پیوند پی ریزی شده است ، به عهده مادر است ؛ چون مادر مبدا پیدایش و پرورش فرزندان است که هر یک به دیگری وابسته اند . (جوادی آملی ، ۱۴۰۱ ، ص ۳۷) .

زنان جزء منتظران حضرت مهدی (عج) و از زمینه سازان ظهور هستند . بنابراین ، علاوه بر رسالت فردی در جامعه رسالتی دیگر نیز دارند و باید برای دگرسازی تلاش کنند . آنها با تبلیغ دین و اصلاح جامعه و با ترویج اخلاق و فضایل درصدد فراهم کردن جامعه مهدوی هستند و با دعوت به دین خدا و انجام وظایفی روح امید را در جامعه بشری زنده می کنند (ماسلایه ، و دیگران ، ۱۳۹۸ ، ۵۷-۷۰).

نتیجه

یکی از مسائل مهم در عصر غیبت امام زمان (عج) انتظار فرج و کسب آمادگی در زمینه سازی ظهور پر خیر و برکت آن حضرت می باشد . هر شیعه به تناسب قابلیت ها و ظرفیت های حقیقی و حقوقی خود نقش بسزایی در فراهم آوردن مقدمات این موضوع ایفا می کند . زنان که نیمی از جمعیت شیعیان و تربیت کننده نیم دیگر جامعه هستند نیز نقش و اثر در خور توجهی دارند . از این بین تمامی وظایف و مسئولیت های بانوان در عرصه های فردی و اجتماعی ، وظایف آنها در محیط خانواده چه در حیطه تربیتی خود و چه در حیطه تربیت فرزندان شان اهمیت بسیاری دارد. اگر بانوان بخواهند اولین کانون فرهنگ پذیری، یعنی خانواده را برای یاری امام زمانشان آماده کنند، ناگزیر باید به مواردی مثل دینداری، حسن خلق، علم و دانش، آداب تعلیم فرزند، آداب همسر داری و مسائل فرهنگی در اجتماع توجه ویژه داشته باشند.

فهرست منابع

- ۱- آقا تهرانی ، مرتضی و حیدری کاشانی ، محمد باقر (۱۳۸۹) خانواده و تربیت مهدوی ، راهکارهای علمی برای تربیت نسل منتظر و مهدوی و مهدی یاور. تهران ، کتاب یوسف .
- ۲- آملی ، آیت ... جوادی آملی ، ۱۴۰۱ ، زن در آئینه جلال و جمال ، مرکز نشر اسراء.
- ۳- تونه ای ، مجتبی (۱۳۸۴) موعود نامه فرهنگ الفبایی مهدویت ، تهران : انتشارات مشهور میراث ماندگار.
- ۴- حائری پور، محمد مهدی؛ یوسفیان، مهدی؛ بالادستیان، محمد امین (۱۳۹۰)، نگین آفرینش ، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج).
- ۵- حکیمی، محمد (۱۳۸۷)، دفاع از حقوق زن، مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی.
- ۶- رهبر ، محمد تقی ؛ رحیمیان ، محمد حسن ، ۱۳۸۰ ، اخلاق و تربیت اسلامی ، تهران : سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها.
- ۷- عمید ، حسن (۱۳۸۹)، فرهنگ فارسی عمید . تهران : فرهنگ .

- ۸- قمی ، حاج شیخ عباس ؛ کلیات منتهی الامال ؛ زندگی و شرح احوال چهارده معصوم (س) ، چاپ سوم ، قم : بوستان کتاب ، (۱۳۸۵) ، ص ۱۳۲۷ .
- ۹- ماسلایه نائیتا ، انصاری چشمه ، رقیه ؛ ۱۳۹۸ ، نقش زنان در زمینه سازی ظهور ، دوفصلنامه تخصصی پژوهش های اسلامی جنسیت و خانواده ، سال دوم ، شماره سوم
- ۱۰- متقی زاده ، زینب ؛ (تابستان ۱۳۹۰) ، جهانی شدن و فرهنگ مهدوی ، انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)
- ۱۱- معین الاسلام ، مریم و غلامی ، علی (۱۳۸۸) زن منتظر و منتظر پروری با رسالتهای انگیزشی ، شناختی و رفتاری
- ۱۲- مظاهری ، حسین (۱۳۹۵) اخلاق در خانواده ۱ ، قم : انتشارات اخلاق .
- ۱۳- نظری منفرد ، علی (۱۳۸۹) . تاریخ اسلام امام مهدی (عج)